

UČITELJSKI T O V A R Š.

List za šolo in dom.

Izhaja 1. in 15. dan vsakega mesca, in velja za celo leto 2 gold. 50 kr.,
za pol leta pa 1 gold. 30 kr.

Tečaj IV. V Ljubljani 1. decembra 1864. List 23.

„T O V A R Š“

bode s tem mescem dokončal svoj četerti tečaj, in z novim letom 1865 bode, če Bog dá, pričel petega. Lepo se zahvaljuje vsem svojim blagim podpornikom, in prosi, da bi ga še prihodnje radodarno podpirali, ker brez njih obilne pomoči, bi ne mogel veselo živeti. — Kdor „Tovarša“ pozná, vidi, da si vedno po svoji moči prizadeva, da nikakor ne zanemarja svojih dolžnosti za šolstvo, učiteljstvo in sploh slovenstvo. Ako pa bi imel „Tovarš“ še več podpornikov, bi bil gotovo še bolj terden, in bi tudi lahko bolje stregel marsikterim željam častitih bravcev. Pregovor pravi: „Kakor se koscu streže, tako mu kosa reže“. Upamo, da bode „Tovarš“ svoj peti tečaj prav krepko — s polno torbico lepih in mičnih reči — nastopil, in iz nje izlagal marsikaj prav mikavnega blagá. — Rodoljubni gospod profesor J. Marn, in naš verli tovarš, gospod M. Močnik, in še drugi pridni pisatelji in pevskladniki so nam prijazno obljubili, da bodo „Tovarša“ tudi za naprej blagovoljno podpirali. — Blagovolite torej si „Tovarša“ naročiti vsi narodni učitelji, vsi prijetli domačega šolstva in milega slovenstva, ter nikar mu ne odtegnite svoje podpore v djanji in pisanji!

„Tovarš“ bo tudi v prihodnje veljal za celo leto 2 gold. 50 kr., za pol leta pa 1 gold. 30 kr.

Vredništvo in založništvo.

Priljudnost.

Priljudnost je ena naj lepših in potrebnejših lastnost, ki se je mora mladina navaditi. Nepriljudni človek zgubi ravno toliko prijateljev, s kolikimi ljudmi se peča, in za ktere ga ljudje ne marajo, ga tudi kaj ne čislajo, in mu radi ne pomagajo; zapuščen človek pa je nesrečen v človeški družbi. Nepriljudnost tudi izvira, da se omika ne širi med ljudstvom. Nepriljudni človek ne pride v boljše družbe, ampak le med ljudi svoje verste, tedaj se ne more olikati, ter je vedno bolj sirov in neobtesan, in postaja prava nadloga in celó šiba v človeški družbi. — Kje pa izvira nepriljudnost? Nepriljudnost izvira iz nehvaležnosti, in sicer že v naj nježnejših otroških letih. Otroci se radi nepriljudno vedejo pri starših, rodovincih, učencih i. t. d. Učenik mora tedaj na vse take otroške pregreške na tanko paziti, jih odvracati in zatirati, kolikor in kedar more. Če učenik navadi otroke, da so med sabo in do svojih prednikov vedno priljudni, jim neizrečeno veliko dobrega stori. Tudi je znano, da v mladih letih vsake opominjevanja desetkrat več zdajo, kakor pozneje, kedar je človek že odrasčen in mu je sirovost že vkoreninjena. Ako tedaj učenik pri nehvaležnih otrocih z besedo nič ne opravi, naj jih sili, da se vselej pri vsaki priliki hvaležno obnašajo. Zeló žalostno je, če učenec, ki komaj stopi iz šole, pa že svojega učenika ne pogleda več, kedar ga sreča. Tak otrok kaže zeló sirovo in hudobno serce, in obeta prav slabo prihodnost. Tako ostudno obnašanje gotovo hudo žali učenika, pa mu tudi očita, da je morda učence premalo učil in napeljeval, da bi bili priljudni in hvaležni. — on —

Pedagogične pisma.

Danes, ljubi moj Barovič, se hočeva pomenkovati od tega, kako naj učenik v šoli govori. Rekel boš, to je pač nepotrebno, da bi od tega kaj govorila: tič poje, kakor mu je Bog kljun vstvaril; človek pa govori, kakor mu je Bog jezik naredil, — sej je Bog sam Mojzesu rekel: „Kdo je naredil usta človeku? kdo stori mutastega in gluhega? Ali ne jaz?“ Ali, ljubi moj, le nekoliko počakaj, kaj ne veš, da še ptičke učé vižice peti, in Mojzes se je le izgovarjal, ker se je bal ošabnega Faraona. Od tega

tudi mi dva ne bova govorila, kako naj učenik po pravilih govora glas povzdiguje in znižuje, kajti učenik v ljudski šoli ni govornik; menila se bova le, kako naj se obče v šoli govori. To se v dveh besedah dá dopovedati: glasno in umevno, ne preslabo, pa tudi ne premočno. Ako učenik hoče z glasnim govornjenjem pozornost učencev zbuditi in obderžavati, se zelo moti. Godí se v njegovi šoli, kakor v mlinu. Tudi tam nenačudenim ropotanje dela nadlego, ali sčasoma se zato celó nič ne menijo; otroci pa se tudi v šoli učenikovega vpitja tako privadijo, kakor ljudje ropotanja v mlinu. Preglasno v šoli govoriti je nepotrebno; ima pa tudi še slabe nasledke za učenika. Mladi učitelji, kateri so za svoj poklic vneti, živost podučevanja v tem iščejo, pa motijo se, in sami sebi na zdravju škodujejo. Kaj ima človek za to, ako po nepotrebem govorjenji ali vpitji prerano pride pod grudo, med tem ko drugi s pohlevno besedo nič slabše ne podučuje. To človek sčasoma že sam spozná, ali modri človek rad sprejme pameten svet. Od takih pa, ki v divji togoti razsajajo in vpijejo, tukej ne govorimo; taki naj se naj poprej učé poterpežljivosti, preden druge podučujejo. To sicer tudi vsaki vé, da učenik svoj glas povzdigniti mora, da prebudí na duhu zaspane svojeglavne ali razmišljene otroke. Šolovanje človeškemu zdravju ni tako škodljivo, kakor nekteri mislijo ali terdijo; stari učitelji niso tako redke prikazni, le od začetka je treba varovati svojega zdravja, potem se, kakor pravimo, človek uterdi, in govorjenje mu ne stane tako težavno, kakor poprej.

Dalje pa tudi rečem, da naj učenik v šoli nikar preveč ne govori. Pa že vem, kaj mi boš rekel: Govorim toliko, da si jezika ne ukončam, pa vse to malo zda, kaj, ko bi malo govoril! Ali, ljubi moj, počaki, da ti to razložim. Namesto, da bi ti dvakrat ali trikrat eno in tisto reč ponovil, raje poprašaj otroka, kako te razumé. Iz otrokovega odgovora boš že spoznal, kaj ti je treba še povedati. Nikar pa ne prašaj otroka s temi besedami: Ali si me razumel? Tako boš malo kedaj resnico zvedel. Veliko je ljudi, ki radi slišijo sami sebe govoriti, ki jih veseli, ako množica v nje zijá in jih občuduje; ali učenik mora o svojem času govoriti in molčati. Starim modrijanom je bil naj pametnejši tisti, ki je znal molčati; to pa moramo tako razumeti, da pravi čas govoriti in molčati je naj večja čednost. Nihče, tudi, kdor si ni sam skusil, ne verjame, kako kratko

misleči so otroci; hitro se naveličajo poslušati, in postanejo nepokojni; ali če so na videz mirni, njih duh je daleč proč od njih. Kaj boš tedaj storil, moj Barovič, kedar boš otrokom kaj razlagal? — Pripoved in zgodb pa se otroci nikdar ne naveličajo poslušati, in srečen učitelj, kateri ima dar, da zna otrokom lepo pripovedovati. To pa ni tako lahko, kakor si kdo misli — pripovedovati tako, da je prijetno slišati in podučno. In vender je to edina pot, po kateri se um pri nezrelih otrocih zbujaja. Kedar boš otrokom kej pripovedoval, ljubi moj sobrat, vprašaj vselej sam sebe, zakaj boš pripovedoval, in kako boš pripovedoval, in tvoje pripovedi se bodo otrokom prikupile in njih serca požlahnile.

Svoje dni sem bil na Gorenskem pri šolskem izpraševanju. Učitelj Dolenc je lepoglasno, razumljivo in krepko govoril, samo pa svojem kraji jo je zavijal; tudi otroci so dobro in glasno odgovarjali, pa tudi po dolenski zavijali. „Glejte no“, sem si mislil, „gorenski otroci, ki še nikdar niso Dolencev razun učenika vidili, zavijajo jo že po uni šegi!“ Kaj praviš, ljubi moj, zakaj sem ti to povedal? Mar sem hotel učenika grajati? Nikakor ne; sej sem ti povedal, da ga je bilo prijetno poslušati. Kedar slišiš otroke v šoli odgovarjati, lahko tudi posnameš, kako učenik podučuje; lahko bodeš spoznal, ali učenik v šoli pravilno govori, ali pa je dobil slovensčino le v kremplje. Beseda učenikova je otrokom vseskozi v izgled in posnemanje. Cerkev in šola sta veliko neslovenskih in popačenih besed med ljudstvo zatrosila; duhovniki pa sedaj večidel lepo in pravilno govoré slovensčino, tedaj naj tudi učitelj to stori. Pa je že taka, pišemo pravilno, ali govorimo tako, kakor nas je mati učila. Ali smešnosti in posebnosti v govorjenji se mora pa učitelj po vsaki ceni anati, kar je opomnil tudi častiti dopisnik v „Tovaršu“ pripovedovaje, da je otrok materi doma pravil, da je Bog perve starše postavil v raj raj raj, in tega se je otrok v šoli naučil! — Učenik, ki pravilno govori, tudi zmirom v slovnici podučuje, in to je še dobro, da pri tem nobene druge reči ne zamudi; vse pride, tako rekoč, samo po sebi, — pri številjenji, pisanji uči slovnico.

Da bova mi dva tako mogla učiti slovnico, prizadevajva si, da bova malo več znala, kakor ravno otroke učiva; tedaj hočeva pridno brati slovenske knjige in časopise, pa tudi v slo-

venskem pisanju se vaditi, de nama bo slovensčina bolj gladko tekla; potem bo nama pa tudi mogoče, da bova spesnejše podučevala.

Tvoj prijatelj
Govorič.

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XLVII.

U. Hvalil in hvalil si sporočila vipavske, postojnske in čeromeljske šole, ktere vse kažejo tudi v pisavi lep napredek, da je *r* samoglasnik! Pogovarjala sva se sicer že lani o tem in tedaj si mi djal: „Pustiva za zdaj to reč!“ Ali — ker se mi zdi ta reč prevažna, in ker doveršijo najni pomenki v kratkem drugo leto, lotiva se je še letos. Povej mi vendar, zakaj ne posnemaš doslej unih glavnih šol, in kdaj misliš vsaj tudi ti pokazati v svoji pisavi lepi napredek, da je *r* samoglasnik!

T. „Da se resnica prav spozna, je čuti treba dva zvona“.

Čuj, poslušaj torej prvi zvon, ki poje, da je *r* samoglasnik! Prvi je pisal dr. Miklošič, da sta *l* in *r* samoglasnika v staroslovenskem, l. 1850 v „Lautlehre der altslov. sprache“ str. 10. 11. takole:

Von den vocalen *l*, *r*. §. 18. »Die buchstaben *l* und *r* haben im altslovenischen eine zweifache bedeutung: stehen sie im inlaute zwischen consonanten, im welchem falle ihnen stets einer der beiden schwachen vocale **jer**, **jerek** folgen muss, oder bilden sie mit einem der genannten vocale **jer**, **jerek** den anlaut, so sind sie als vocale anzusehen: pl'n' (plenus) čr'n' (niger) l'žica (cochlear) r'vanije (rugitus); in jedem andern falle sind diese beiden buchstaben consonanten. wenn man bemerkt, dass diesen beiden buchstaben, so oft sie als vocale auftreten, stets einer der beiden schwachen vocale **jer**, **jerek** folgen muss, so könnte man versucht werden anzunehmen, dass nicht *l* und *r*, sondern die sie begleitenden schwachen vocale die sylbe machen, folglich jene nicht als vocale anzusehen sind, dass daher nicht pln, črn, lžica, rvanije sondern etwa plun, črun, lužica, ruvanije zu sprechen ist; in dieser annahme könnte man bestärkt werden durch formen wie slun'ce ant. hom. mrozok' pat. crik'v' in späteren glagolitischen handschriften: allein wenn man dagegen erwägt, dass die beiden vocale *l* und *r* auch im sanskrit vorkommen, dass ferner der schwache vocal nicht nur in den freilich nichts

beweisenden späteren glagolitischen handschriften, sondern auch in älteren handschriften in diesen fällen manchmal ganz fehlt, dass endlich der vocal *r* in allen diesseits der Donau gesprochenen dialecten fortlebt, so kann man nicht umhin, die buchstaben *l* und *r* in den oben angegebenen fällen für vocale zu erklären; den umstand, dass den vocalen *l* und *r* regelmässig einer der beiden schwachen vocale folgt, möchten wir entweder dem möglichen einflusse einer fremden sprache und einer fremden schrift auf das dem cyrillischen zu grunde liegende glagolitische alphabet zuschreiben, oder dadurch erklären, dass die beiden vocale *l* und *r* allerdings ein dunkler nachhall zu begleiten scheint«. **V novoslovenskem pa je samo *r* samoglasnik, in o tem je pisal dr. Miklošič l. 1852 v „Lautl. der neuslov. spr.“ str. 230. takole:** »Der vocal *r* lebt im slovenischen fort; anlautend: rdeti se, rž, rsketati; inlautend: brbati, brv... črv, škrbati. Die slovenischen grammatiker sind indessen nicht zur erkenntniss der vocalischen natur des *r* gelangt, indem sie serce, terpeti und sogar kardelo (jarnik) schreiben; selbst Metelko hat sich, wie es scheint, von der altslovenischen schreibweise bestimmen lassen, dem vocal *r* einen halbvocal beizugesellen, den er dem *r* vorsetzt: smert, obgleich jer im altslovenischen ausnahmslos dem *r* nachgesetzt erscheint. bloss in den für die ungarischen Slovenen gedruckten büchern wird richtig srce, trpeti u. s. w. geschrieben, so dass auch hier die einfalt richtiger sieht als der verstand der verständigen...«

Drugi je pisal Bělankin v slovenski Bčeli. l. 1852 (po nauku našega učenoga jezikoslovca g. dr. Miklošiča), »da sta *r* in *l* (*l* je ali rov prisni brat ali izvekšega jegov pravi sin: kar tedaj *r* zadéva, to tudi *l*) prava Slavenska vokala, ino da kakor taka ne potrebujeta prěd soboj nikakoga drugoga vokala«, — celo »na konci besěde po konsonantu: hribr Berg; dobr gut; Petr...« in str. 194 pravi: »O tem pak, kar vsak prěvidi, čělo nič ne rečem, da je neumno *e* ali *a* na konci besědi pisati, dokler v pregibanji odpada: dobr, a ne dober, ker je dobra, dobro, dobromu, pak ne dobera itd; ostr — ostra; větr — větra; kozl — kozla; topl — toplota; padl — padla, pletl — pletla itd. (Kdor to reč tenše premisli, bo viděl, kako nam je nek naměstek staroga jera věndar potreben, čě ravno ne toliko pri *lu* ino *ru*, ali da očitno povēm, kako nam je cirilica potrebna!). In str. 205. »Ino zadnji, akoravno prvi ino prěvažni razlog, zakaj pišimo *l* i *r*, kedar sta sama vokala, je sloga slavenska, ino toj se mora vse drugo ukloniti, podvrěči ino ji strěči. — Povrzimo da prokleta starokopitno, robsko pravopisno pravilo: »Piši, kakor govoriš«. Ker je to, dokler šče jednoga, kniževnoga občega jezika ne imamo, našemu slovstvenomu približanju naj vekši sovražnik ino se ne ustavljajmo dlje potrebnim popravam; pišimo od sega dob etymologički, složno, vzajemno, občinski, bratovski — Slavenski, slovstveno!«

Tretji se je oglasil prof. Lesar (v Jahresbericht der k. k. selbstständigen Unterrealschule) l. 1861 v pispu „Glasoslovje slovenskega jezika“ (posneto po dr. Fr. Miklošič-evi Ver-

gleich. Gramm. d. slav. Spr.), kjer se bere o glasnici *r* tole:

»To glasnico v govorjenji tudi mi še dobro poznamo, v pisanji pa se je nam Slovencom skorej do dobrega pogubila; in sicer menda le po nevednosti ali zanikernosti slovníčarjev, ki njenega bistva niso spoznali. Še clo ranjki Metelko se je dal zapeljati, de je svojo ploglasnico pred *r* vtikal tudi tam, kjer je *r* sam že glasnica; morebiti ga je to motilo, ker je stara slovenščina *jer* za glasnico *r* pisala; toda Metelko je svoj *e* pred *r* stavil: smert za smrt. — Le ogerski Slovenci se še do današnjega dné terdo derzé starega. V novejših časih se je je nekaj pisateljev zopet poprijelo, in želeti je, da jo oživimo, torej pišemo: srce, smrt, rdeč, brv, brdo, brkle, brleti i. t. d. — O glasnici *l* pa: »Ta glasnica nam je pa šla popolnoma v zgubo v pisavi in govorjenji, in se ne bo več dala obuditi« itd.

Leta 1862 so poprej gospodarske, obertniške in narodne Novice v 2. listu postale obrtniške ter so jele skorej skozi in skozi pisati samoglasnik *r*. Mnogoteri so popraševali, zakaj in čemu? Nato so odgovorile v 5. l. na vprašanje: **Zakaj »Novice« izpuščajo tihi *e* in pišejo črko *r* kot samoglasnik? tole:** »Novice«, ki so odstranile zastarélo bohoričico in ustanovile novo pisavo, so čez 20 let — to gotovo ni prehitro — storile spet eno stopnjo naprej in začele letos pismenko *r* pisati kot samoglasnik, kakor se izgovarja, — tedaj: trd, prst, smrt itd. Že prejšnjih let bil je v »Novicah« o tem govor; med jezikoslovci je to tako trdna, znana reč, da smo mi Slovenci poslednji, ki v tem resnici odpiramo vrata, ter se tudi v ti malenkosti bližamo ostalim Slovanom, kateri take besede kot mi izgovarjajo brez samoglasnika *e*.

Morebiti je ravno ranjki Metelko v svoji sicer izvrstno izdelani slovnici največ pripomogel, da se nismo do sedaj pravega poprijeli, ter po krivi neki misli, kot da ne bi poznal samoglasne narave te pismenke, v njegovo (svojo) slovnico str. 3. pisal je: terd, smert, perst i. t. d., kot da bi bil pred *r* polglasnik, kar pa ni res. (Glej Miklosiç vergl. Lautlehre str. 227. 230).

Kot samoglasnik, tedaj brez pred in za njim stoječega samoglasnika rabijo to pismenko stari Slaveni, Štokavci (razun Dubrovnika, kjer se čuje *a*), vsi Čehi (na Českem, Moravskem in Slovaškem), in mi Slovenci razun nekterih krajev na Hrvaškem, kjer se jasno čuje pismenka *e* na pr.: perst kert i. t. d. Po tako malem številu pa se vsaj ne bomo ravnali in ne zoper jasni izgovor in zoper pravila primerjajoče slovnice krivo pisali; vsaj se trudimo po vsaki poti, da, kolikor moč, pišemo po izgovoru.

Poslednji med Štokavci pisali so samoglasnik pred to pismenko književniki zagrebski, izgovarjaje se s tem, da se po Zagorju, tedaj med Kajkavci čuje *e*. Sedaj se razun šolskih knjig že tudi največí del knjig v Zagrebu tiska kakor zahteva temeljita znanost.

Za one pa, kateri se plašijo besed: prst, krst, trd, misleçi zmiraj le na pravilo nemške slovnice, da vsak zlog (Silbe) mora imeti samoglasnik, naj dodamo še troje:

Prvo: Mi Slovenci besede res izgovarjamo brez samoglasnika nemške slovnice, kar v nemškem jeziku ni; čemu bi tedaj pisali kar ne izgovarjamo? Drugo: Pismenka *r* je v takih besedah samoglasna (Selbstlaut), tako da tedaj ono pravilo velja tudi za nas, toda v duhu domačega jezika. Tretje: Mi bi s to pisavo radi pomagali vsakemu ptujcu, ki se našega jezika uči, da zadene pravi izgovor in ne bere, na priliko, tärd, smärt, čärka i. t. d.«

Naslednje leto 1863 je prišla prva slovenska slovnica s tem naukom na svitlo, v kateri Janežič str. 12 piše: §. 38. »Starim Slovenom je bila črka *r* v sredi med soglasnikoma ali pa iz konca pred soglasnikom po g. Miklošiču samoglasnik, n. pr. br'v-brv, br'zda-brzda, gr'lo-grlo, zr'no-zrno, . . ali iz začetka r'zati-rzati.

Tudi nam Slovincem je *r* v teh in tacihi primerih nekam samoglasne natore; zato se pred njim poliglasnik *e* tudi v pisavi bolj in bolj opušča, kar močno lajša pravo izreko, posebno tujcem. Vrh tega se bližamo po tej pisavi tudi drugim bratom na jugu in severju. §. 39. Kakor *r* bil je starim Slovenom tudi *l* med soglasnikoma samoglasne veljave; v novi slovenščini pa je v pisavi popolnoma v zgubo šel i. t. d.«

Letos pa je prinesel Književnik (časopis za jezik i poviest hrvatsku i srbsku, i prirodne znanosti) „ovu prepirku pravopisnu u r“, v katerem (1, 1.) str. 31 piše V. Jagić: U slovenskom jeziku tumarahu tudjom naukom pokvareni gramatici vrlo dugo, dok dodjoše do osvjedočenja, da je u njihovu jeziku *r* naravi samoglasno: dobro jim reče Miklošič u svojoj gramatici: »die slovenischen grammatiker sind indessen nicht zur erkenntniss der vocalischen natur des *r* gelangt . . . so dass auch hier die einfalt richtiger sieht als der verstand der verständigen«. Zbilja čitam u najnovijoj slovnici Janežičevoj ovako: Tudi nam Slovincem je *r* v teh primerih nekam samoglasne natore... Vrh tega se bližamo... bratom na jugu in severju«. (Glej spredej).

To so pogloblitni virniki, iz ravno tistega vira, kateri ponosno kažejo, da v novoslovensščini je *r* samoglasnik. Pervi je po tem nauku v novoslovensščini dal na svitlo svoje pesmi Matija Kráčmanov na Dunaju l. 1855. Poprijemali so se te pisave sim ter tje nekteri mlajši pisatelji po raznih časnikih, zlasti kar so Novice sploh jele tako pisati, in huda se je že godila „zatoženemu sosamoglasniku“ ne le v „ljubljskeji učilnici pri sv. Jakobu“, ampak tudi v „ljubljskeji čitalnici“ in celo v „Novicah“ samih. Po vsem tem ni čudo, da so pokazale tudi glavne šole po Slovenskem lepi napredek, da je *r* samoglasnik, sej mu je že celo na ljubljanskem pokopalisču postavljen spominek!

U. Po vsem tem je pa čudo prečudo, da ti ne kažeš doslej v svoji pisavi lepega napredka, da je *r* samoglasnik! Ali

te ni sram, da si starokopitnež, rakovec in polžar! Vselej sem mislil, da je tebi lastna „die einfalt, welche richtiger sieht, als der verstand der verständigen“, da ti je mar „sloga slavenska“, da se ne ravnaš po „nevednosti ali zanikernosti slovničarjev“, koji „tumarahu tudjom naukom pokvareni vrlo dugo u jeziku slovenskom!“ Sram me je, ker je „med jezikoslovci to tako trdna, znana reč, da smo mi Slovenci poslednji, ki v tem resnici odpiramo vrata!“ Sej smo vendar Slovenci proti drugim Slovanom na zahodu, in tolikrat pravijo, da „od zahoda gre olika proti vzhodu“. Duri in vrata odprimo torej v tem resnici, obieručke se je poprimimo ter kažimo v vsem svojem pisanji lepi napredek, da je *r* samoglasnik in pišimo „od sega dob etymologički, složno, vzajemno, občinski, bratovski — Slavenski slovstveno“, ter kličimo preglasno: Živila vzajemnost! živila sloga slavenska! Naprej — naprej zastava slave!!

P a š n i k.

Kako naj se učitelj v šoli obnaša. Učitelj ne sme misliti, da se pri otrocih lahko obnaša, kakor se hoče. Tudi pri otrocih se mora učitelj spodobno obnašati. Varovati se mora tedaj, da ne govori nespodobno, preprosto, neumno, šaljivo i. t. d. Učitelj naj se do svojih učencev vède spoštljivo, in naj jih tako uči, da tudi spoštujejo sebe in druge. Ni lepo, če učitelj samo zapoveduje in gospoduje v šoli; vsi njegovi ukazi naj izvirajo iz ljubezni in iz dobička za mladino. Ako se učitelj z učenci spodobno obnaša, si s tem uterdi tudi prihodno spoštovanje pri odrasčenih. Učenci, ki jih učitelj v šoli vedno ponižuje in se sam nad njimi povikšuje, ne odnesejo veliko prida iz šole, ker le komaj čakajo, da bi se izpulili iz tesnih učiteljevih vez, ter se ne zmenijo pozneje za šolsko odrejo in za učitelja. Marsikteri učitelj toži, da ga učenci pozneje ne spoštujejo, in da mladina vse šolske nauke pozabi, in je razujzdana in sirova, kakor bi nikoli ne bila hodila v šolo. V takih okoliščinah naj bi si učitelj skerbno vest izpraševal, kako je odgojeval mladino, ki se je niso prijeli šolski nauki.

Šolska roba.

Kazavni poduk. V šoli je: tabla, stojalo za tablo kreda, goba, miza, klop, stol, bukve (knjiga), pisna knjižica (zvezek), papir, pero, svinčnik, ravnalo, tinta, tintnik, plosčica, čertalnik, peresni nožek i. t. d. — V cerkvi je: veliki altar, stranski altarji, spovednica, leca, svetilnica, svetilnik, križ, podoba, svečnik, blazinica, mašne bukve, kelih, monstranca, zvonec, verček, kropivnik, kerstni kamen, kadilnica, žagrad (sakristija), kor, orgle, meh, verv, kamen po tleh, steber, pušica, omrežje, raka, stopnjice, nebo, bandero, mertvaški oder, okno, velike vrata, stranske vrata, obok i. t. d. — V kuhinji je: lonec, piskerc, ponev, verč, skleda, okrožnik, steklenica, kozarec, žlica, vilice, nož, kuhavnica, burkle, klesče, koza, kozica, raženj, škof, čeber, perilnik, žličnik, sklednik, pominek, brisaca, i. t. d. — V kleti je: ol, vino, žganje, sod, vedro, verč, meso, krompir, repa, korenje, pesa, sadje, zelenjava, zelje, mleko, smetena, maslo, vrata, ključavnica i. t. d. — V hlevu je: konj, krava, tele, vol, bik, koza, kozel, kozliček, ovca, jagnje, oven; jasli, korito, veriga, seno, oves, detelja, trava, sito, slama, gnoj, gnojne vile, lopata, svetilnica, okno, vrata i. t. d. — Voda in po vodi je: morje, jezero, reka, potok, studenec, deževnica, otok, skale, kamen, pesek, blato, most, čoln; mlin, kopel, val, vertinec, rastline, riba, rak, žaba, kača, gos, raca, povodni kos, labud i. t. d. — Leseno je: podstrešje, tram, vrata, prag, tla, miza, klop, stol, tabla, okvir, ravnalo, omara, gosli, pisčalka, klavir, postelja, stopnjice, kolo, voz, oralo, brana, sani, grablje, lestvica, vatel, seženj, palica, polica, sod, škof, zibel i. t. d.

S pisje. O cerkvi. Cerkev je naj večje poslopje med drugimi hišami. Ima navadno tri dele: sprednji del ali kor, kjer je veliki altar, srednji del ali čoln, kjer seljudje zbirajo, in zadnji del ali lopo, kjer so velike vrata in zvonik. Cerkveni strop je obokan, tla pa so vložene z rezanim kamnom. Kaj je vse v cerkvi? Kdor pride v cerkev, se pri kropivnem kamnu pokropi z blagoslovljeno vodo, se priklone presvetemu rešnjemu telesu, gre na odločeno mesto, ter poklekne in pobožno moli. Kedar mine sveto opravilo, se zopet prikloni presvetemu rešnjemu telesu, in gre tiho proti cerkvenim vratim, kjer se zopet pokropi z blagoslovljeno vodo in se pokriža.

Cerkveno leto. Cerkveno leto se začne s prvo adventno nedeljo, in se konča z zadnjo nedeljo po binkoštih. Cerkveno leto ima tri pglavitne praznike: božič, veliko-noč in binkošti. Božič nas spominja na Zveličarjevo rojstvo, velika noč na njegovo častljivo vstajenje od smerti, binkošti pa na prihod svetega Duha. O božiču narejajo otroci jaslica, o veliki noči imajo pirhe, o binkoštih pletejo šopke in vence, in venčajo ž njimi hiše in svete podobne.

Podučno berilo za mladost.

XIII.

Rudstvo.

Živali in rastline imajo posebne organe ali orodja, ktere v življenji rabijo, in so tedaj organske stvari. Rudnine pa nimajo takih organov, in se tedaj imenujejo neorganske stvari. Živali in rastline imajo življenje v sebi; rudnine pa ga nimajo, in tedaj ne rastejo znotrej, ampak se vekšajo le z nabiranjem enakih delov po vnanjem. Rudnine so naj večji del

zemlje, in se razdelujejo v štiri poglavitne razpole: v soli, v persti in kamenja, v rudnine ali kovine in v gorivne rudstva.

Sol se v vodi raztopi in ima občuten slaj na jeziku, in je le malo terda in bolj lahka. Naj bolj imenitne soli so: kuhana in kamnata sol, golun, salitar ali solnitar, soda, vitriol, grenka ali angleška sol, salmijak in boras ali bledna. — Kuhana sol je naj bolj in naj bolj znana, to je taka, ki jo kuhajo iz slanah studencev. Manj bela in nekoliko grenka je jezerska ali morska sol, ktera se dobiva ob morskih bregovih in slanah jezerih, kjer se voda napeljuje v široke jame, da na solncu shlapi in na dnu sol pusti. Lomljena sol pa se imenuje kamnata sol. Solniki ali solniške jame so na Solnograškem, Tiroljskem, Ogerskem in Gališkem. — Golun je za zdravilo, za barvanje i. t. d. — Solnitar se dela iz solnitarске persti, ki se najde sim ter tje po kamenji, pa ga tudi umetno narejajo, ker ga za smodnik potrebujejo; z apnom je zedinjen apnjeni solnitar, ki cveté po starem zidovji, in ga živina rada liže. Solnitar se naglo užgè in zaverši. — Soda je prekovidljiva bela stvar, in se dobí razstopljena v jezerih, pa tudi v drugih rudninah. — Vitriol se dobí iz kotlovine in cinka, in se rabi za črnilo, za barvanje, za črnjenje usnja i. t. d. — Grenka sol je v vodi razstopljena, in služi za zdravilo i. t. d. — Salmijak se dobí v nečednih krajih; rabijo ga za cinjenje pri kotlovini, železu i. t. d., pa tudi za zdravila in za barvo. — Boras se nahaja v Aziji in v Perziji po bregovih nekterih jezer, in se rabi pri razstopljenji mnogih kovin.

Persti in kamenja se imenujejo vse rudnine, ki se v vodi ne razstopé, se na zraku ne spremené in v ognji ne zgoré, ter se ne svetijo. Perst je mnogoverstnih razpolov, postavim, il ali ilovica, ki se v ognji uterdi, da lončarji iz nje delajo lonce, marsiktere posode i. t. d.

Kremenine ali kremenne zemlje je menda naj več na svetu; iz nje so sozidane naj visokeje gore. Po kremenini je apnenine naj več na svetu; vse bele goré so iz nje; daje nam apno za zidanje. Tudi so dragi kamni ali biseri, ki so zeló terdi, in če se zbrusijo, se skozi nje vidi, in so drajši od zlata in srebra. Taki so: demant, rubin, topas, safir, krisolit, karneol i. t. d.

Rudnine so zeló potrebne rudstva. Dobé se v zemlji po-

seбно v gorah, kjer jih rudarji izkopavajo. Naj bolj znane rudnine so: zlato, srebro, kotlovina ali kuper, železo, kositar ali cin, svinec, živo srebro in cink. Zlato je med vsemi rudninami naj bolj redko, naj težje, naj čisteje in naj kovavnije, in se dá zelo zelo raztegniti. Zlato se rabi za denarje in za drage in imenitne lepотиje, in se meša z drugimi kovinami. Naj več zlata se dobí v Kaliforniji in v Avstraliji, v Indiji in nekoliko v Afriki. V Evropi ga kopljejo v Uralski Gori, na Ogerskem in Sedmigraškem. Nahaja se v koseh, pa tudi v zernicah med drugimi rudninami in še celó v pesku po vodah. — Srebro kopljejo v Rudogorji in v Kraljevem na Norveškem; tudi se dobí v ruski Aziji, posebno v Mejiki i. t. d. Srebro je lepo belo in svitlo, in je tudi zelo raztegljivo. Kedar delajo iz njega denarje, lepotine, orodja i. t. d., ga mešajo z bakrom ali s kotlovino. Dunajska marka ima 16 lotov čistega srebra. 15 lotov srebra in en lot bakra dá petnajstlotno srebro i. t. d. — Platina je belo sivkasta, in je zelo težka (21krat težja od vode). — Živo srebro je tekoče; rabijo ga za barometre in termometre (t. j. take orodja, ki kažejo vreme in gorkoto) in za ogledala. Naj imenitnejše jame za živo srebro so v Idriji na Kranjskem in v Almadi na Španskem. — Mišica ali arsenik je hud strup. — Kotlovina, baker ali kuper je rudeč, in se nahaja v velikih kosovih po 90 — 100 funtov. V starih časih so imeli kotlovino namesto železa. Dan danes iz kotlovine kujejo kuprene denarje za drobiž, mnoge orodja i. t. d. — Na kotlovinu se naredi večkrat zelenina, ki je hud strup. Kuper mešajo tudi med mnoge druge kovine; iz njega se naredé različne zmesi, postavim: mesing ali med, tombak, bron, iz kterega vlivajo zvonove, tope i. t. d. — Naj bolj navadna, pa tudi naj bolj potrebna kovina je pa železo. Železa potrebuje vsak človek v vseh okolisčinah, naj si bo ubogi delavec ali knez, kmet, rokodellec ali umetnik, vojak, lovec, prost ali učen. Železna sta plug in kosa; železno je rokodelcevo orodje od težkega kovačevega nakla do šibke krojačeve šivanke; železno je orožje vojskinih kardelov; železni so parniki, ceste i. t. d. — Svinec je med vsemi kovinami za zlatom naj težji, pa tudi naj mečji.

Gorivne rudstva so tekoče, pa tudi usterjene in lahke reči. Razločujejo se v žveplo, smolo in oglje ali premog. — Žveplo se rabi za užigavne klinčike in žveplenke za netilo, za žvep-

ljenje sodov, pa tudi za zdravilo. — Smola se nahaja usterjena in tekoča, in se rabi za mnoge gorivne reči. — Premog ali gorivni kamen je čern, svetel in terd. Dobi se ga mnogo v zemlji, posebno na Angleškem. V avstrijskem cesarstvu ga izkopljejo vsako leto kakih sedem milijonov centov. Rabijo ga kovači, pa tudi kurijo ž njim parnike, in delajo iz njega svetlo plinovo luč ali gaz. — Šota je nekaka rušasta stvar, ki se je naredila iz na pol gnjivih ostankov različnih močvirnih rastlin. Na ljubljanskem močvirju izrežejo vsako leto mnogo šote, ki jo rabijo za kurjavo namesto derv.

Rudstvo nam daje veliko veliko dobička; toda truditi se mora človek, da ga dobi. Bog je tako naredil, da mora delati in se potiti vsakdo, ki si hoče kaj pridobiti, ter pravi: „Delaj, človek! vse na zemlji, pod zemljo, v vodi, v zraku, v gorah in dolinah je vstvarjeno za te“.

Kaj naj bi Miklavž prinesel

otrokom :

bistri um, da bi se lahko učili in glave ne ubijali, — dobro voljo, da bi starše in učnike ljubili in radi vbogali, — žlahtno serce, katero bi vse dobro in pravo sprejemalo, slabo in škodljivo pa odganjalo, — stanovitnost, da bi v dobrem lepo rastli, in bi jih hudo vreme ne pokvarilo, — miroljubnost, da bi se med sabo ljubili in spoštovali, — rajsko seme, iz kterega rastejo pošteni ljudje, vneti za Boga in domovino;

staršem :

ogledalo, v kterem bi na tanko vidili vse svoje imenitne dolžnosti, ki jim jih je Bog naložil do otrok, in sicer od prvega trenutka, ki so jih prejeli, in dalje, dokler jih imajo pri sebi in potrebujejo njih pomoči in sveta, — spletenico vkupnega delanja s šolo in z učnikom, in terdno kupico za poterpljenje v vseh okoliščinah otroške odreje;

učnikom :

knjigo vseh potrebnih vednost, — metodično žlico, da bi ž njo dajali jesti ukalačni mladini, — zlato oralo za šolsko polje, katero ne orje samo po dobri, rahli zemlji, ampak tudi po terdi ledini in pusčavi, — sejavnico, ki ne seje samo v glavo, ampak tudi v serce, in iz ktere ne pada seme na terdo skalo, — dragi kamen terdnega značaja, ki ne odjenja nobeni viharni

sili, — lepo obleko neomadežanega obnašanja v šoli in zunaj šole, — čiste očnice, ki kažejo naj zlahtnejše spoznanje do imenitnega učiteljevega stana, — polno skrinjico primernih dohodkov, da bi mu skerb za vsakdanji kruhek nikoli ne belila glave in ne mučila želodca, ter ga pri delu ne zaderževala, — krasno torilo prave ljubezni in spoštovanja pri otrocih, starih in prednikih, — hranilec za vse britke ure, križe in težave, — zlato sidro za mnoge viharne valove v učiteljskem življenji, — izverstno spričalo za prihodno življenje;

šolskim prijatlom:

blagoslov na duši in na telesu, bogato letino in mnogo veselja na šolskih poljih in vertih;

„Učiteljskemu Tovaršu:“

polno torbico različnih lepих spisov, da bi ž njimi budil in razveseloval svoje blage naročnike, — pripravno obutalo, da bi ga ne žulilo, — orožje zoper hudobne ljudi na potovanji, — pravi domovinski list, da bi smel čez hrib in plan po vseh milih slovenskih deželah in do vseh slovenskih učiteljev in blagih Slovencev.

A.

Kratkočasnica.

V stari (l. 1777.) slovenski knjigi za učitelje: „Sern ali vonusetek teh metodnih buqui“ je na str. 6. od besedice do besedice, od čerke do čerke tako le natisnjeno: „To gorrounainie te mladosti uboinga spolla je ta nar imenitnishi fundament tega prauga ifvelizhainia tega folka. Na enmu dobrimu gor rounainu inu vihainu te mladosti u teh mladeh letah lefhy tu perhodnu fhiuleinie teh ljudi, inu uffu dobra miffu zelga ludftva“.

Upanje.

Jeseni ko slana	Enako v terpljenji
Zelenje mori,	Tolazbe je cvet —
Tud' moja minljivost	Nad zvezdami v raji
Mi stopa v oči.	Odkriva se spet.
Zagledam pa jelko,	Če tudi zvenelo
Zaup mi dajè,	Bo moje telò,
Ker sama med drevjem	Pa terdno zaupam,
Zelena cvetè. —	Da vstalo še bo.

Jakoslav.

Novice.

Od podnožja gorenških planin. Vsled naznanjene volje, da „Tovars“, vselej rad sprejemaš dobre napeve v svoje liste, ti pošljem tukaj tri „Božičnice“ in eno „Novoletnico“, ktere je zduhtal ranjki učenik gosp. Jož. Podobnik. Upam, da bodo ti mični napevi g. g. učnikom dobro došli, ter jim služili v prijetni božični in novoletni dar; mislim pa tudi, da pobožni naš narod po takih veselih pesmih zeló spodbujen bo k pobožnemu premišljevanju pri obhajani pomenljivih božičnih praznikov. — Imam tudi dva lepa velikonočna napeva in še nekaj božičnic Podobnikovih. Če bodo sedaj poslana muzikalije do padle, in če se v prihodnjem letu kaj obilno učnikov združi po naročenju s „Tovars“, jim bo torej mogel on prihodnje leto z lepimi „pirhi“ in „božičnim darom“ vnovič postreči. — Ljudske šole so se vnovič odperle, ter se obilno napolnile z ukaželjno mladino. Bog naj okrepča z darovi svojega sv. Duha učnike in njihove rejence, da bi vsi mogli vestno in na tanko dopolnovati dolžnosti svojega stanú. Učenik pri naj boljši volji ne more sam dovolj dognati, zlasti če mu še starši ne pomagajo; otroci pa so v slabi šoli tudi siromaki brez konca in kraja. Vsem nam je torej višje pomoči zeló zeló potrebno, posebno dan današnji, ker se žalibog! res vse nekako raje obrača v slabo, kakor v dobro. Vsem tistim pa, ki se šol branijo, ali učiteljem njih borno plačo kerčijo, naj služijo v prevdarek besede, ki smo jih svoje dni nekje brali: „Ako ne boste darovali za šole enega goldinarja, jih boste pa dali za vzderžanje jetnišnic in delavšnic po pet!“ — Ali se ne bližamo morebiti ravno sedaj takim časom? Bog daj, da bi se ne! — Srečno!

Rodoljub Podratitovski.

Od gorenških Nakrajev. V neki tukajšnjih malih šol je v nedeljo 27. pret. m. steklo veliko solzá. Zakaj neki? Ni pela šolska palica, pa tudi se ni zgodilo kaj drugega enakega; tekle so solze iz ljubezni do verlega učenika, ki je bil zadnjikrat v šoli, in se je slovil pri svojih ljubeznjivih učencih in učenkah. Govoril je nekako tako le: „Ljubi moji učenci in učenke! vselej, kedar sem prišel tukaj k vam v šolo, me je veselilo, ker sem vas vedno poznal veliko, ki ste me radi poslušali in vbogali; danes pa pridem, odkrito-serčno vam povem, nekako žalosten v šolo, in sicer zato, ker sem danes zadnjikrat med vami, ki vas imam prav iz serca rad. Dolžnost me kliče drugam v drugo šolo, in k vam pride drugi učenik. Ljubi moji, nimam drugega, da bi vam sedaj dal za spomin, kakor le to, kar sem vam do sedaj dajal, namreč nauke za vašo srečo na duši in na telesu. Vtisnite si posebno danes moje zadnje besede v serce. Rečem vam: Živite tako, da bote pošteni ljudje, dobri kristijani in marljivi državljani, kakoršni morajo rasti iz dobrih šol! Nobena reč na svetu me ne bo toliko veselila, kakor če bom slišal, da so ti ali uni učenci in te ali une učenke, ki so k meni hodili v šolo, postali pošteni fantje in možje, prave dekleta in žene, ki so povsod čast in slava naši ljubi domovini!“ — Te so bile zadnje besede, ki jih je govoril iskreni učenik v tej šoli, — več ni mo-

gel, ker ena njegovih solzic je rodila potoke drugih. Podajal je učencem roko, in veliko hvaležnih učencev in učenk mu jo je s solzami poljubovalo. — Kaj pravite, mlačni delavci na šolskem polji, ko slišite kaj takega? Jaz le pristavim: „Blagor učniku, ki ga učenci ljubijo!

Teržan.

Iz Ljubljane. Kakor lani, je pobral tudi letos iz „Učiteljskega Tovarša“ mične in podučne pomenke o slovenskem pisanju „Jezičnik“, kateri se dobi v posebni lični knjižici pri bukvozevu g. Gerberji po 60 kr. — Mnogo mnogo zanimivega ima „Jezičnik“ v sebi, in ni čudo, da nam marsikaj pové od šolstva, sej tudi kmet rad govori od kmetijstva, in vojak rad od vojaštva. Priporoča se „Jezičnik“ zlasti šolski mladosti, ktera ima opraviti z jeziki ali z jezikoslovjem; pa tudi sicer nikomur žal ne bo, če ga kupi ker pospešuje sploh slovensko književstvo na terdni poti in gotovi podlagi, česar nam je porok učeni pisavec omenjenih podučnih in ob enem tako vabivnih pomenkov. — Dobí se še pri Gerberji po ravno tej ceni tudi nekaj lanskega „Jezičnika“ in staroslovenske slovnice, katero je spisal gospod profesor J. Marn.

— Pri g. Giontinitu so prišle na svitlo „Pesmi. Zložil Simon Jenko“. Zbirka ima 99 različnih poezij, ki kažejo čverstega pevskega duha, in imajo lahko besedo in pravo narodno obliko; žeteti bi jim bila sim ter tje le še tanjša nraavnost.

— Poslednjo bink. nedeljo so obhajali v stolni cerkvi god sv. Cecilije s posebno glasbo in peli novo mašo, katero je za petje prav umetno zložil g. A. Nedved.

Premembe v učiteljskem stanu.

V lavantinski škofii. Postavljeni in prestavljeni so g.g.: Jožef Kač, zač. učitelj v Pšecah za učitelja v Studenice, — Anton Kokot, zač. učitelj v Studenicah, za zač. učitelja v Pšeece, — Dragotin Vučnik, podučitelj v Frauahjmu, za nam. učitelja v spodnjo realko v Maribor, — Jakob Ferk, podučitelj v Slov. predmestji v Mariboru, za učitelja v III. razred v glavno šolo v Ptuj, — Alojzi Habianič, odpusčeni podučitelj, za zač. učitelja v mestno deklliško šolo v Maribor, — Jožef Freiensfeld, podučitelj v Kapeli, za učitelja v Veržejo, — Kašpar Lešnik, zač. učitelj v Veržeji, za 2. podučitelja v Kapele, — Karl Zorko, poterj. pripravnik, za 2. podučitelja v Jarenino, — Janez Kristl, poterj. pripravnik, za 2. podučitelja k sv. Jakopu na Goriškem, — Anton Terstenjak, podučitelj pri sv. Marjeti na Pesnici, za zač. učitelja k sv. Miklavžu na Dravsko Polje, — Matija Terstenjak, podučitelj pri sv. Tomažu, k sv. Marjeti na Pesnici, — Tomaž Moherič, podučitelj v Frauahjmu, za 2. podučitelja v Ormuž, — Anton Hren, podučitelj pri sv. Magdaleni pri Mariboru, za podučitelja v Frauahjm.

V ljubljanski škofii. G. Franc Cerar, poterj. pripravnik, je postavljen za pomočnega učitelja v c. k. normalko v Ljubljani.

Odgovorni vrednik:

Andrej Praprotnik.

Natiskar in založnik:

Jož. Rudolf Milic.